

Kinga Drewniowska
(Uniwersytet Wrocławski)

ORCID:0000-0003-1676-8017

Aleksandra Gebuza
(Uniwersytet Wrocławski)

ORCID:0000-0002-0719-4034

Glosa aprobująca do wyroku Wielkiej Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 8 kwietnia 2021 r. w sprawie *Vavříčka i inni p. Republice Czech*

The approbative gloss to the judgement of the Grand Chamber of the European Court of Human Rights of 8th April 2021 in the case *Vavříčka and others v. the Czech Republic*

ABSTRACT

The purpose of the gloss is to analyze the legality of introducing compulsory preventive vaccinations. The analyzed decision is a precedential and is of particular importance in the light of the ongoing discussions on this issue. The tribunal's test of proportionality delimits the right to privacy in relation to public health and the protection of the rights of others. It indicates the legitimacy of carrying out mandatory preventive vaccinations, which effectiveness and safety has been demonstrated in scientific research before.

Key words: compulsory vaccinations, European Convention on Human Rights, right to privacy, public health.

Wstęp

Obowiązkowe szczepienia ochronne stanowią ostatnimi czasy niezwykle doniosłe zagadnienie prawne oraz medyczne, a także przedmiot codziennych dyskusji osób niezwiązanych zawodowo z tymi dziedzinami. W związku z wybuchem ogólnoświatowej pandemii oraz wprowadzeniem do powszechnego użytku szczepionek przeciwko COVID-19, zagadnienie to wywołuje jeszcze większe emocje społeczne, bowiem publicznie kwestionowana jest zasadność i konieczność przyjmowania jakichkolwiek szczepień, w tym również szczepień ochronnych, przy czym głównym argumentem przemawiającym za zaniechaniem szczepień jest prawo pacjenta do podjęcia decyzji w zakresie swojego zdrowia, a więc także aplikacji szczepionki, które to prawo w przypadku małoletnich wykonują ich opiekunowie prawni.

Coraz częściej w debacie publicznej pojawiają się również grupy jawnie kwestionujące skuteczność szczepionek ochronnych, które formułują nawet dale idące tezy, w których wskazują na zagrożenie dla zdrowia i życia osób przyjmujących szczepienia ochronne. Zjawisko to nie jest charakterystyczne jedynie dla polskiego społeczeństwa, bowiem tzw. ruchy antyszczepionkowe aktywnie udzielają się w publicznej dyskusji w wielu państwach. W efekcie powyższego, zagadnienie obowiązkowych szczepień ochronnych, jako systemowego rozwiązania prawnego przyjętego przez państwa w celu ochrony bezpieczeństwa i zdrowia publicznego⁷⁰, stało się przedmiotem rozważań na gruncie prawa międzynarodowego, bowiem dnia 8 kwietnia 2021 r. Wielka Izba Europejskiego Trybunału Praw Człowieka⁷¹ wydała wyrok w sprawie *Vavříčka i inni p. Republice Czech*⁷². W orzeczeniu tym poddano analizie dopuszczalność wprowadzenia do krajowego systemu prawnego obowiązku szczepień ochronnych w kontekście prawa do prywatności zagwarantowanego na podstawie art. 8 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności⁷³, a także wolności sumienia i wyznania, o którym traktuje art. 9 EKPCz oraz prawa do edukacji, o którym stanowi z kolei art. 2 Protokołu nr 1 EKPCz.

Stan faktyczny

Postępowanie przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka zostało wszczęte w skutek wniesienia skarg indywidualnych przez sześciu obywateli Republiki Czeskiej wywiedzionych w okresie pomiędzy 2013 a 2015 rokiem. W związku z faktem, iż skargi dotyczyły tożsamego problemu prawnego, Trybunał postanowił połączyć skargi do wspólnego rozpoznania, zaś ze względu na doniosłość zagadnienia prawnego oraz pojawienie się wątpliwości w zakresie interpretacji Konwencji, dnia 17 grudnia 2019 r. Izba Trybunału w składzie siedmiu sędziów, na podstawie art. 30 EKPCz oraz art. 72 Regulaminu Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, zrzekła się swojej właściwości na rzecz Wielkiej Izby⁷⁴. Powyższemu nie sprzeciwiła się żadna ze stron postępowania.

⁷⁰ Na gruncie polskiego prawa obowiązek szczepień ochronnych został wprowadzony na mocy ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz. U. 2008 Nr 234, poz. 1570, tj. Dz. U. z 2020 r. poz. 1845), dalej: ustawa o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi.

⁷¹ Dalej: ETPCz lub Trybunał.

⁷² Wyrok Wielkiej Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 8 kwietnia 2021 r. *Vavříčka i inni p. Republice Czech*, skarga nr 47621/31 i 5 innych, tj. 3867/14, 73094/14, 19298/15, 19306/15 i 43883/15, dalej: wyrok ETPCz w sprawie *Vavříčka i inni p. Republice Czech*.

⁷³ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5, i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. 1993 Nr 61 poz. 284 z późn. zm.), dalej: Europejska Konwencja Praw Człowieka, Konwencja, lub EKPCz.

⁷⁴ Zgodnie z art. 26 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Trybunał Praw Człowieka rozpatruje sprawy w składzie jednego sędziego, komitetu trzech sędziów, izby siedmiu sędziów lub w składzie Wielkiej Izby składającej się z siedemnastu sędziów.

Pierwszą skargą rozpatrywaną w ramach omawianego wyroku ETPCz była skarga pana Vavříčka, który w związku z niezaszczepieniem swoich dzieci w wieku czternastu i trzynastu lat przeciwko polio, tężcowi oraz wirusowemu zapaleniu wątroby typu B, został skazany na karę grzywny w wysokości 3.000 koron czeskich, co stanowiło w chwili zapłaty grzywny i kosztów postępowania w wysokości 500 koron czeskich równowartość kwoty 110 euro. Skarżący przed wniesieniem skargi do ETPCz wszczął postępowanie administracyjne, jak również wniósł skargę do czeskiego Trybunału Konstytucyjnego, podnosząc zarzut naruszenia jego fundamentalnych praw i wolności związanych z możliwością odmowy przystąpienia do zabiegu medycznego, jak również naruszenia jego prawa związanego z możliwością manifestowania przekonań religijnych i światopoglądowych. Skarżący podnosił również zarzut możliwości wystąpienia potencjalnych skutków ubocznych szczepień, które mogą stanowić niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia osób je przyjmujących, przy czym podkreślał on, że choroby przeciwko którym miały być zaszczepione jego dzieci nie stanowią obecnie zagrożenia dla zdrowia publicznego. Zarówno postępowanie sądowoadministracyjne, jak i postępowanie przed Trybunałem Konstytucyjnym zakończyło się przegraną skarżącego⁷⁵.

Drugą skargą, nad którą pochylił się Trybunał w ramach połączonego postępowania, była skarga pani Novotnej, która w chwili jej wnoszenia była małoletnia. Skarżąca uczęszczała do przedszkola Montessori na mocy decyzji z dnia 4 kwietnia 2006 r. o jej przyjęciu do placówki, jednak w toku jej edukacji przedszkolnej, w wyniku zawiadomienia jej pediatry okazało się, że wbrew przedłożonej dokumentacji medycznej nie otrzymała ona wszystkich obowiązkowych szczepień ochronnych, tj. przeciwko odrze, śwince i różyczce, które były warunkiem przyjęcia do przedszkola. W wyniku decyzji z dnia 12 lipca 2008 r. zmieniono wcześniejszą decyzję administracyjną z 2006 r. i odmówiono skarżącej możliwości uczęszczania do placówki przedszkolnej z powodu braku wymaganych szczepień. Novotna odwołała się od decyzji, a po niepomyślnie zakończonym postępowaniu sądowoadministracyjnym, wniosła skargę konstytucyjną do Trybunału Konstytucyjnego. Skarżąca wskazywała w niej niezgodność ustawy, nakładającej obowiązek szczepień z Konwencją o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej w dziedzinie zastosowania biologii i medycyny⁷⁶, która wymaga każdorazowej zgody pacjenta na jakikolwiek zabieg medyczny, podnosząc również zarzut wtórnego uregulowania obowiązku szczepień poprzez

⁷⁵ Wyrok ETPCz w sprawie Vavříčka i inni p. Republice Czech, pkt 22-31.

⁷⁶ Konwencja o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej w dziedzinie zastosowania biologii i medycyny z dnia 4 kwietnia 1997 r., dalej: Europejska Konwencja Biomedyczna.

wskazanie rodzaju obowiązkowych szczepień ochronnych w rozporządzeniu Ministra Zdrowia Republiki Czeskiej, nie zaś bezpośrednio w ustawie. Novotná wskazała również, że obowiązek szczepień ochronnych naruszył jej prawo do edukacji, gdyż skutkowało wydaleniem jej z placówki przedszkolnej. Postępowanie zainicjowane przed sądem konstytucyjnym zakończyło się oddaleniem skargi konstytucyjnej skarżącej⁷⁷.

Kolejną skargą rozpoznawaną przez ETPCz w ramach połączenia spraw, była skarga pana Hornycha, który ze względu na swój stan zdrowia nie otrzymał żadnego szczepienia ochronnego, które zgodnie z kalendarzem szczepień winien otrzymać jako dziecko. Okoliczność ta została potwierdzona przez pediatrę skarżącego, jednak na zaświadczeniu przedłożonym do przedszkola w ramach postępowania rekrutacyjnego znalazł się dodatkowy zapis, nie pochodzący od lekarza, mówiący o tym, że „pacjent ma wykonane wszystkie szczepienia ochronne wymagane przez prawo”. Następnie na mocy decyzji administracyjnej z dnia 27 czerwca 2011 r. skarżącemu odmówiono przyjęcia do przedszkola, który zaskarżył decyzję wszczynając postępowanie sądowoadministracyjne, a kolejno wnosząc skargę konstytucyjną. Skarżący podnosił, iż brak szczepień ochronnych nie wynikał z faktu, iż jego rodzice odmówili poddania go szczepieniom, a jedynie z faktu braku rekomendacji prowadzącego lekarza pediatry oraz braku indywidualnego kalendarza szczepień. Hornych podnosił naruszenie zasad postępowania administracyjnego w zakresie postępowania dowodowego, bowiem nie pozwolono mu odnieść się do ustaleń poczynionych w przedmiocie osoby, która dokonała dopisku na zaświadczeniu lekarskim (ustalono, że nie był to lekarz). Jednocześnie skarżący wskazywał, iż w związku z brakiem indywidualnego programu szczepień nie mógł on przyjąć żadnej szczepionki, co z kolei miałoby świadczyć o tym, że nie można stwierdzić, że nie spełnił on obowiązku przyjęcia szczepień ochronnych. Zarówno postępowanie zainicjowane wniesieniem skargi kasacyjnej na drodze sądowoadministracyjnej, jak i skargi konstytucyjnej zakończyło się przegraną skarżącego⁷⁸.

Kolejnymi skargami rozpoznawanymi w ramach głosowanego orzeczenia ETPCz była skarga wywiedziona przez pana Brožíka i pana Dubského. Skarżący urodzeni w maju 2011 r. nie zostali zaszczepieni żadnymi szczepionkami ochronnymi ze względu na przekonania religijne i światopoglądowe ich rodziców. Okoliczność ta spowodowała odmowę przyjęcia skarżących do przedszkoli, co spowodowało zainicjowanie postępowania sądowoadministracyjnego. W postępowaniu sądowym prowadzonym przez sąd w Hradec Králové skarżący wniesli o zastosowanie środków zabezpieczających w postaci przyjęcia ich do placówki przedszkolnej,

⁷⁷ Wyrok ETPCz w sprawie Vavříčka i inni p. Republice Czech, pkt 32-40.

⁷⁸ Wyrok ETPCz w sprawie Vavříčka i inni p. Republice Czech, pkt 41-47.

jednak wniosek o zabezpieczenie został oddalony przez sąd. Sąd I instancji wskazał, że okoliczność odmowy przyjęcia dzieci do przedszkola w przypadku braku obowiązkowych szczepień została wprost przewidziana przez prawo, zaznaczając przy tym, że prawo do edukacji nie obejmuje edukacji przedszkolnej, która nie jest obowiązkowa. Skarżący nie wnieśli skargi kasacyjnej, co *nota bene* było później zarzutem niewyczerpania drogi sądowej podnoszonym przez czeski rząd, wywodząc od razu skargę konstytucyjną. Brožík i Dubský podnosili w niej zarzut naruszenia prawa do sądu poprzez niezabezpieczenie w toku postępowania roszczenia powodów, co miałoby doprowadzić do naruszenia ich konstytucyjnych praw, jednak skarga konstytucyjna z oczywistych względów została oddalona⁷⁹.

Ostatnią skargą, która w ramach połączonych spraw, była rozpoznawana przez ETPCz była skarga pana Rolečka. Skarżący urodził się w 2008 r., a jego rodzice, którzy byli z wykształcenia biologami, zdecydowali się na indywidualny program szczepień dla syna, co spowodowało, że szczepiony był w późniejszym czasie niż rówieśnicy. Powyższe doprowadziło do sytuacji, w którym dwie placówki przedszkolne odmówiły przyjęcia dziecka, gdyż chłopiec nie był zaszczepiony przeciwko odrze, śwince i różyczce, jak również wirusowemu zapaleniu wątroby typu B oraz gruźlicy. Niemożność rozpoczęcia edukacji przedszkolnej spowodowała zainicjowanie postępowania sądowoadministracyjnego, a po jego niepomyślnym zakończeniu, skarżący wniósł do Trybunału Konstytucyjnego skargę konstytucyjną, w której wskazywał, że obowiązek szczepień ochronnych wprowadzony na mocy ustawy naruszył jego konstytucyjne prawo do prywatności i życia rodzinnego, prawo do edukacji, a nieprzyjęcie do przedszkola stanowiło dyskryminację. Trybunał Konstytucyjny oddalił skargę konstytucyjną skarżącego, stwierdzając zgodność obowiązkowych szczepień ochronnych z czeską konstytucją⁸⁰.

Analiza stanu prawnego

W pierwszej kolejności należy odnieść się do krajowej regulacji prawnej, na podstawie której w Republice Czech wprowadzony został obowiązek szczepień ochronnych. Sposób tamtejszego uregulowania obowiązku szczepień jest bardzo podobny do polskiego rozwiązania prawnego, gdyż zgodnie z czeską ustawą o ochronie zdrowia publicznego⁸¹ oraz z rozporządzeniem Ministra Zdrowia dotyczącym szczepień przeciwko chorobom zakaźnym, na obywateli Czech oraz długoterminowych mieszkańców, tj. osoby przebywające na

⁷⁹ Wyrok ETPCz w sprawie Vavříčka i inni p. Republice Czech, pkt 48-55.

⁸⁰ Wyrok ETPCz w sprawie Vavříčka i inni p. Republice Czech, pkt 56-64.

⁸¹ *Zákon o ochraně veřejného zdraví*, ang. *the Public Health Protection Act*.

terytorium państwa przez okres dłuższy niż trzy miesiące, nałożony jest obowiązek zaszczepienia przeciwko określonym chorobom zakaźnym⁸². W przypadku małoletnich to na rodzicach (opiekunach prawnych) spoczywa ciężar wywiązania się z tego obowiązku, przy czym konsekwencją uchylania się od nakazu przyjęcia obowiązkowego szczepienia jest konieczność zapłacenia grzywny w wysokości do 10.000 koron czeskich (równowartość kwoty 400 euro). W tym miejscu podkreślić należy, że czeska ustawa o ochronie zdrowia publicznego tworzy ogólne ramy funkcjonowania systemu obowiązkowych szczepień ochronnych, przy czym to dopiero rozporządzenie Ministra Zdrowia wskazuje, jakie szczepienia są obowiązkowe oraz kiedy, tj. w jakim wieku należy je przyjąć⁸³. Rozporządzenie to wprost reguluje również, że placówki przedszkolne mogą przyjmować tylko dzieci posiadające wymagane szczepienia, posiadające odpowiedni poziom odporności uzyskany w inny sposób lub posiadające zaświadczenia o niemożności przyjęcia szczepień ochronnych z powodu trwałych przeciwwskazań medycznych⁸⁴.

Europejski Trybunał Praw Człowieka większością głosów szesnaście do jednego, stwierdził, że w żadnej z przedmiotowych skarg, poprzez wprowadzenie w kraju obowiązkowych szczepień ochronnych, nie doszło do naruszenia art. 8 Konwencji, tj. prawa do prywatności. W orzeczeniu wskazano, że konsekwencje prawne związane z niepoddaniem się szczepieniu – tj. przede wszystkim kara grzywny oraz uniemożliwienie małoletniemu dopuszczenia do edukacji przedszkolnej – pozostawały w rozsądnym stosunku proporcjonalności do uzasadnionych celów realizowanych przez Republikę Czeską. Ponadto, większością głosów wskazano, iż skargi w zakresie naruszenia art. 9 Konwencji, tj. naruszenia prawa do wolności sumienia, myśli i wyznania są niedopuszczalne, podobnie jak skargi w zakresie naruszenia art. 2, 6, 13 i 14 Konwencji⁸⁵.

Europejski Trybunał Praw Człowieka w wyroku Vavříčka i inni p. Republice Czech precyzyjnie odnosi się do zarzutu naruszenia prawa do prywatności zawartego w art. 8 EKPCz w kontekście obowiązkowych szczepień. Zgodnie z przywołanym wyżej przepisem, każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego

⁸² Wyrok ETPC w sprawie Vavříčka i inni p. Republice Czech, pkt 17.

⁸³ Wyrok ETPC w sprawie Vavříčka i inni p. Republice Czech, pkt 73.

⁸⁴ Podkreślenia wymaga, iż jednym z argumentów skarżących był właśnie fakt, że szczegółowa regulacja prawna dotycząca obowiązkowych szczepień, w tym lista obowiązkowych szczepionek ochronnych, została zawarta właśnie w akcie wykonawczym, a nie w ustawie, czego zdaniem skarżących wymaga art. 8 EKPCz („*Niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej w korzystanie z tego prawa z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawę*”). W tym kontekście warto wskazać, iż w polskim systemie prawnym przyjęto tożsame rozwiązanie, tj. lista obowiązkowych szczepień została wskazana w rozporządzeniu.

⁸⁵ Niektórzy skarżący w skargach wskazywali również, że obowiązek szczepień ochronnych narusza ich prawo do życia, prawo do sądu, prawo do skutecznego środka odwoławczego, jak również, że obowiązek ten prowadzi do ich dyskryminacji.

mieszkania i swojej korespondencji⁸⁶, a ingerencja władzy publicznej w korzystanie z tego prawa możliwa jest jedynie w przypadkach przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób⁸⁷. Szeroki zakres regulacji art. 8 Konwencji, obejmujący niemalże każdą sferę życia prywatnego człowieka pozwala na jej zastosowanie również w prawie medycznym, w tym w kontekście zgody pacjenta względem obowiązkowych świadczeń medycznych⁸⁸. Jako przykład orzeczenia bezpośrednio dotyczącego obowiązkowych szczepień ochronnych można wskazać m. in. sprawę *Solomakhin p. Ukrainie*, w której to Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, iż faktyczne i przymusowe wykonanie przez władze publiczne obowiązkowego szczepienia u osoby, która się na to nie zgadza, stanowiłoby naruszenie art. 8 Konwencji⁸⁹, do czego nie doszło jednak w na kanwie wspomnianej sprawy. W sprawie *Vavříčka i inni p. Republice Czech* wobec braku zgody skarżących na zaaplikowanie szczepionek, ostatecznie świadczenia medycznego nie wykonano, a jedynie osoby niezaszczepione (lub ich opiekunowi prawni) musiały ponieść konsekwencje finansowe swoich decyzji, przy czym wysokość kar grzywny z pewnością nie była wygórowana, biorąc pod uwagę chociażby wskaźnik PKB Czech.

Stanowczo podkreślić należy, że nakaz poszanowania prywatności osób fizycznych nie jest prawem absolutnym. Zgodnie z bogatym orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, aby ograniczyć prawo do prywatności należy spełnić trzy następujące warunki. Po pierwsze należy sprawdzić, czy do ingerencji doszło zgodnie z prawem. Po drugie, należy określić, czy ograniczenie to jest uzasadnione ważnymi celami (przesłanka materialna). Po trzecie zaś, należy uwzględnić zasadę proporcjonalności, zgodnie z którą dokonuje się porównania obu wartości, tj. prywatności względem wartości uzasadniającej jej ograniczenie. Regulacja ta pozwala tym samym na ograniczenie prawa do prywatności jedynie w przypadkach, gdy jest to niezbędne dla ochrony innego dobra, mającego prymat w konkretnym stanie faktycznym.

W pierwszej kolejności podkreślić należy, że w przedmiotowej sprawie, ograniczenie prawa do prywatności, do jakiego bez wątpienia doszło w związku z wprowadzeniem obowiązku szczepień ochronnych, zostało dokonane w sposób przewidziany w przepisach Konwencji, tj.

⁸⁶ Art. 8 ust. 1 EKPCz.

⁸⁷ Art. 8 ust. 2 EKPCz.

⁸⁸ Zob. Wyrok ETPCz z dnia 9 marca 2004 r. w sprawie *Glass p. Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 61827/00, wyrok ETPCz z dnia 26 września 2006 r. w sprawie *Wainwright p. Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 12350/04.

⁸⁹ Wyrok ETPCz z dnia 15 marca 2012 t. w sprawie *Solomakhin p. Ukrainie*, skarga nr 24429/03.

zgodnie z art. 8 ust. 2 Konwencji. Trybunał w obszernym uzasadnieniu wyroku podkreślił, że przesłanka/fraza „*prescribed by law*” i „*in accordance with the law*” nie ogranicza się jedynie do aktów prawnych o randze ustawowej, ale obejmuje również akty wykonawcze do ustaw, co oznacza, że przez termin „*law*” należy rozumieć wszystkie przepisy prawne będące w mocy, które stosują sądy. Powyższe powoduje, iż podstawa prawna dla wkroczenia władzy publicznej w sferę praw jednostki jest niezwykle szeroka i wystarczające jest nawet prawo precedensowe (choćby w krajach wywodzących się z tradycji *common law*), jak i same postanowienia umów międzynarodowych⁹⁰. Co prawda problematyka wkroczenia w sferę wolności jednostki na mocy aktów podustawowych jest bardzo złożona, jednak podkreślić należy, iż sama Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności nie stawia przeszkód, aby przepisy podustawowe uzupełniały ustawy, przy tym istotne jest, aby treść nakładanego na jednostkę obowiązku w akcie prawnym (w tym przypadku szczepień) zawsze wysłowiona była precyzyjnie i nie budziła wątpliwości interpretacyjnych.

Kluczowym argumentem uzasadniającym fakt, iż obowiązkowe szczepienia ochronne nie naruszają art. 8 EKPCz, pozostaje prymat zdrowia publicznego oraz ochrony praw innych osób (w tym ich zdrowia) wobec prawa do prywatności, przy czym doprecyzować należy, iż obowiązkowe szczepienia chronią zarówno osoby zaszczepione, jak i osoby, które z powodów zdrowotnych nie mogą się zaszczepić, a ochroną pozostaje dla nich jedynie osiągnięcie przez społeczeństwo tzw. odporności zbiorowej, określanej również jako odporność stadna (ang. *herd immunity*)⁹¹. Z powyższą argumentacją należy się w pełni zgodzić, gdyż w przypadku wielu chorób zakaźnych jedynie osiągnięcie odpowiedniego poziomu wyszczepienia społeczeństwa gwarantuje zachowanie zdrowia publicznego, co dotkliwie odczuć można obecnie, kiedy to w wielu krajach w związku z ruchami antyszczepionkowymi drastycznie spadł procent zaszczepionych osób, czego dowodem jest nawrót dawno nie występujących już w społeczeństwie chorób zakaźnych. W świetle powyższego za całkowicie chybiony należy uznać argument części skarżących, że szczepienia, których przyjęcia odmówili dotyczą chorób zakaźnych nie występujących już powszechnie w społeczeństwie – jest tak właśnie z powodu wprowadzenia i realizowania

⁹⁰ L. Garlicki (red.), *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Tom I. Komentarz do artykułów 1 -18*, Warszawa 2011, s. 486.

⁹¹ Brak jest jednej definicji „odporności zbiorowej”, która byłaby uniwersalna dla wszystkich chorób zakaźnych, precyzyjnie wskazując jaki musi być odsetek osób zaszczepionych, aby dana populacja osiągnęła odporność. Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) przyjmuje jednak, że odporność zbiorowa to stan osiągnięty po zaszczepieniu określonej ilości populacji, który powoduje, iż mimo braku przyjęcia szczepionki przez całe społeczeństwo jest ono odporne na daną chorobę zakaźną wobec zatrzymania jej transmisji dzięki przyjęciu szczepionki przez wystarczający procent populacji. W zależności od choroby zakaźnej próg osiągnięcia odporności zbiorowej może wynosić od 60% do nawet 95%, jak jest choćby w przypadku odry.

przez wiele lat obowiązkowego programu szczepień ochronnych przeciwko chorobom zakaźnym przez zdecydowaną część społeczeństwa. Europejski Trybunał Praw Człowieka w swoim orzeczeniu wprost odwołuje się również do solidarności społecznej, przez którą należy rozumieć postawę zorientowaną na potrzeby społeczeństwa, jako całości, co w kontekście obowiązku szczepień ochronnych należy rozumieć jako odpowiedzialność za stan zdrowia publicznego. W analizowanym orzeczeniu Trybunał podkreślił również, że organy władzy państwowej dysponują szerokim marginesem uznania w zakresie realizowania swojej polityki prozdrowotnej i ochronnej, przy czym to na państwie zgodnie z Konwencją ciąży pozytywny obowiązek ochrony życia i zdrowia jego mieszkańców, który może być realizowany właśnie poprzez wprowadzenie obowiązku szczepień ochronnych w oparciu o dane ekspertów i krajowe instytucje związane z ochroną zdrowia publicznego. W tym miejscu podkreślić należy, iż Europejski Trybunał Praw Człowieka badając dopuszczalność i zasadność wprowadzenia obowiązkowych szczepień ochronnych jednoznacznie stwierdził, iż czeskie władze spełniły wszystkie przesłanki dopuszczalności ograniczenia prawa do prywatności, tj. legalności formalnej (właściwe umocowanie obowiązku szczepień w porządku prawnym), legalności materialnej (podjęcie przez władzę publiczną działania w celu realizacji „prawowitych celów”, które uzasadniają ingerencję w sferę wolności i praw człowieka, wskazanych w art. 8 Konwencji), a także przesłankę niezbędności, która ustalana jest w oparciu o test proporcjonalności⁹².

Kolejną kwestią poruszoną w wyroku, z którą należy się zgodzić jest fakt, iż nieprzyjęcie dziecka do przedszkola w związku z brakiem obowiązkowych szczepień ochronnych nie stanowi kary, a jedynie prewencję, gdyż dzieci są bardziej podatne na zachorowania, a tym samym muszą być lepiej chronione przed ewentualnymi zagrożeniami chorobowymi. To właśnie dobro dziecka stanowi nadrzędną przesłankę działania państwa, a ochrona przed groźnymi chorobami zakaźnymi bezsprzecznie leży w interesie dziecka. Jedynie na marginesie zaznaczyć należy, na co słusznie zwrócił uwagę Trybunał, że edukacja przedszkolna w Czechach nie jest obowiązkowa, co oznacza, iż w żadnym wypadku nie można mówić o naruszeniu prawa do edukacji. Nieprzyjęcie dziecka do placówki przedszkolnej w wyniku jego niezaszczepienia jest konsekwencją działania rodziców, z czym muszą się oni liczyć podejmując stosowne decyzje. Również sama kara grzywny nakładana w związku z nieprzyjęciem obowiązkowych szczepień – ze względu na jej wysokość nie ma o

⁹² L. Garlicki (red.), *op. cit.*, s. 484-485.

charakteru represyjnego i nadmiernego, a ponadto może być nałożona tylko raz, co świadczy o racjonalności krajowego prawodawcy.

W kontekście realizacji polityki zdrowotnej państwa zorientowanej na wprowadzenie obowiązku szczepień warto zwrócić uwagę na jeszcze jedną czysto ekonomiczną kwestię. Wydaje się, że ekonomiczne koszty zaszczepienia społeczeństwa są dużo niższe, niż koszty ewentualnego leczenia chorób zakaźnych (często w warunkach szpitalnych przy ostrym przebiegu choroby), nie wspominając już o kosztach związanych z szeroko rozumianymi kosztami ponoszonymi przy realizacji świadczeń społecznych, czy nawet „zatrzymaniu” gospodarki, czego większość państwa doświadczyła podczas wprowadzania *lockdownów* w związku z pandemią COVID-19.

Zdanie odrębne do wyroku

Wyrok Wielkiej Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Vavříčka i inni p. Republice Czech zapadł większością głosów szesnastu do jednego, a zdanie odrębne do orzeczenia złożył sędzia Krzysztof Wojtyczek, który słusznie zwraca uwagę na pewne kwestie proceduralne, nie mające jednak w odczuciu autorek glosy istotnego znaczenia z punktu widzenia prawidłowości wyводу prawnego Trybunału, na co zwraca zresztą uwagę sam autor *votum separatum*.

Kluczowym zarzutem (o ile tak można nazwać rozważania sędziego Wojtyczka) zdania odrębnego pozostaje oparcie się Trybunału nie na prawdzie materialnej, lecz na prawdzie formalnej, wobec zaniechania przez skład orzeczniczy działania *proprio mortu*. W ocenie sędziego Wojtyczka w tak doniosłej sprawie, jaką jest obowiązek szczepień, zasadne było powołanie niezależnych ekspertów z dziedziny epidemiologii i medycyny, którzy wydaliłby opinię na potrzebę niniejszej sprawy *in concerto*, co uniemożliwiłoby ewentualne późniejsze podważanie wyroku, nie w znaczeniu prawnym, lecz społecznym. I choć zarówno sędziowie w orzeczeniu, jak i strony postępowania powoływały się na opinie ekspertów oraz stanowisko Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), nie sposób nie zgodzić się z tym, że racjonalne było skorzystanie z pomocy ekspertów na etapie procedowania przez Trybunał. Sędzia Wojtyczek zwraca także uwagę, iż nawet skorzystanie z powszechnie dostępnych danych i wyników badań w przedmiotowej sprawie wydaje się być niewystarczające, bowiem przy argumentacji odnoszącej się chociażby do kluczowej kwestii poświęcenia wolności jednostki w imię zdrowia publicznego, nawet kosztem wystąpienia skutków ubocznych szczepień, konieczne są twarde dane, które wzmocniłyby słuszną argumentację Trybunału.

Wnioski końcowe

Sprawa Vavříčka i inni p. Republice Czech stanowi niezwykle ważny wyrok o charakterze precedensowym, ponieważ jako pierwsze orzeczenie międzynarodowe kompleksowo analizuje wprowadzenie obowiązkowych szczepień ochronnych w kontekście praw i wolności jednostki z jednej strony, a ochrony zdrowia publicznego z drugiej. Kluczowy w niniejszej sprawie, jak i w większości spraw rozstrzyganych przez Europejski Trybunał Praw Człowieka, związanych z potencjalnym naruszeniem przez państwo art. 8 EKPCz, pozostaje test proporcjonalności, sprowadzający się do odpowiedzi na pytania, czy państwo-strona Konwencji, ograniczając dane prawo lub wolność jednostki, nie nałożyło na jednostkę zbyt dużych obciążeń oraz czy zamierzony efekt społeczny, będący przyczyną wprowadzenia danej regulacji prawnej, ograniczającej prawa i wolności jednostki można było osiągnąć w inny sposób, nie ingerujący tak mocno w status jednostki.

Nie ulega wątpliwości, że analiza przedmiotowej sprawy w znaczącej mierze opiera się na wiedzy specjalnej z obszaru medycyny oraz epidemiologii i tylko dogłębna analiza danych oraz wyników badań pozwala na wyprowadzenie stosownych wniosków, koniecznych przy przeprowadzaniu testu proporcjonalności i porównywaniu dwóch dóbr – wolności jednostki oraz zdrowia publicznego, wypływającego z pojęcia solidaryzmu społecznego. To właśnie solidaryzm społeczny, który kładzie nacisk na interes całego społeczeństwa, jako wspólnoty stanowi główny motyw argumentacji Trybunału, stwierdzającego zgodność obowiązkowych szczepień ochronnych z Europejską Konwencją Praw Człowieka. W związku z faktem, iż głosowany wyrok został wydany przez Wielką Izbę Trybunału jest ostatecznych, gdyż nie przysługiwało od niego odwołanie.

ABSTRAKT

Celem niniejszej glosy jest analiza legalności wprowadzenia obowiązkowych szczepień ochronnych przez państwa członkowskie Rady Europy. Europejski Trybunał Praw Człowieka analizując powyższe zagadnienie przeprowadza test proporcjonalności, wyznaczając granice między prawem do prywatności, zdrowiem publicznym oraz ochroną praw innych. Trybunał wskazuje na zasadność wprowadzenia obowiązkowych szczepień ochronnych, których skuteczność oraz bezpieczeństwo zostały uprzednio wykazane w badaniach naukowych, co zapewnić ma zdrowie w przestrzeni publicznej.

Słowa kluczowe: obowiązkowe szczepienia ochronne, europejska konwencja praw człowieka, prawo do prywatności, zdrowie publiczne.